

ANALIZA POLOŽAJA PORODICA SA DECOM TOKOM COVID-19 KRIZE U REPUBLICI SRBIJI

ANALIZA POLOŽAJA PORODICA SA DECOM TOKOM COVID-19 KRIZE U REPUBLICI SRBIJI

Jun 2022.

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Podrška porodicama sa decom u kriznim situacijama“, koji je realizovao Centar za socijalnu politiku, a finansirali Balkanski fond za demokratiju (BTD), projekat Nemačkog Maršalovog fonda SAD, i Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID).

Za sadržaj ove publikacije isključivo je odgovoran Centar za socijalnu politiku; sadržaj ne izražava nužno zvanične stavove BTD, GMF, USAID ili Vlade SAD.“

SKRAĆENICE

AIO – Asistent za inkluzivno obrazovanje

BTD – Balkanski fond za demokratiju (Balkan Trust for Democracy)

COVID-19 – COronaVirus Disease-19, bolest izazvana novim virusom SARS-CoV-2

CSR – Centar za socijalni rad

IOP – Individualni obrazovni plan

JLS – Jedinica lokalne samouprave

LPD – Lični pratilac deteta

PU – Predškolska ustanova

SILC – Anketa o prihodima i uslovima života (Survey on Income and Living Conditions)

UNICEF – Dečiji fond Ujedinjenih nacija (United Nations Children's Fund)

USAID – Američka agencija za međunarodni razvoj (U.S. Agency for International Development)

POLOŽAJ PORODICA SA DECOM TOKOM COVID-19 KRIZE U REPUBLICI SRBIJI

Kriza koju je izazvala pandemija virusa COVID-19 odrazila se na sve segmente društva. Ugroženi su životi, zdravlje i ekonomska egzistencija, a svakodnevica je dramatično izmenjena. Prvi udar krize početkom 2020. godine doneo je izolaciju, strah i neizvesnost. Položaj porodica sa decom u pregledu koji sledi analiziran je na osnovu dostupnih podataka i istraživanja koja su sprovedena 2020. i 2021. godine u Srbiji, a koja se odnose na materijalni položaj, kao i na efekte u sferi obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite. Posebno je ukazano na stanje i mere koje su preduzete povodom krize u oblasti socijalne zaštite, kao i na primere inovativne prakse na lokalnom nivou, koji su omogućili bolje funkcionisanje usluga kao što su dnevni boravak za decu sa invaliditetom i lični pratilac deteta (LPD). Kroz ankete i na osnovu skupova razmene iskustava dobre prakse prikupljene su i informacije o sprovođenju pojedinih inovacija i inicijativa nakon završetka vanrednog stanja.

PROMENA MATERIJALNOG POLOŽAJA PORODICA SA DECOM

Promena materijalnog položaja porodica sa decom sagledana je na osnovu podataka SILC (2020), na osnovu longitudinalne studije o socioekonomskim efektima pandemije izazvane virusom COVID-19 na porodice sa decom u Srbiji, koju je sproveo UNICEF u tri talasa 2020. i 2021. godine¹, i istraživanja Centra za prava deteta o promeni životnog standarda iz ugla dece i mladih 2021. godine.²

Podaci SILC (2020) omogućavaju da se analizira promena položaja porodica sa decom 2020. u odnosu na 2019. godinu prema pokazateljima **materijalne deprivacije i subjektivnog siromaštva**. Dohodovno siromaštvo u 2020. godini biće moguće oceniti tek na osnovu istraživanja SILC (2021) s obzirom na to da se podaci o prihodima u datoj anketi uvek odnose na prethodnu kalendarsku godinu. Anketa o potrošnji domaćinstava, koja je izvor podataka o apsolutnom siromaštvu na osnovu potrošnje, prekinuta je 2020. godine zbog pandemije.

Prema pokazatelju subjektivnog siromaštva³ 2020. godine se **nastavio trend smanjenja udela pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom⁴ koja sa teškoćom „sastavljaju kraj sa krajem“**, dok se u odnosu na 2019. **neznatno povećao udeo onih koji ocenjuju da su suočeni sa velikim teškoćama** (sa 13,3% na 13,8%). Pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom povoljnije procenjuju svoju materijalnu situaciju od proseka ukupne populacije (Aneks, Grafikon 1). Posmatrano po tipovima domaćinstva, povećanje udela onih koji smatraju da su suočeni sa velikim teškoćama jedino je prisutno kod pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa tri odrasla i izdržavanom decom (sa 12,1% na 14,9%), koji su najzastupljeniji u ukupnoj populaciji (Aneks, Grafikon 2) i među onima čiji je prihod u prethodnoj godini bio iznad rizika siromaštva.

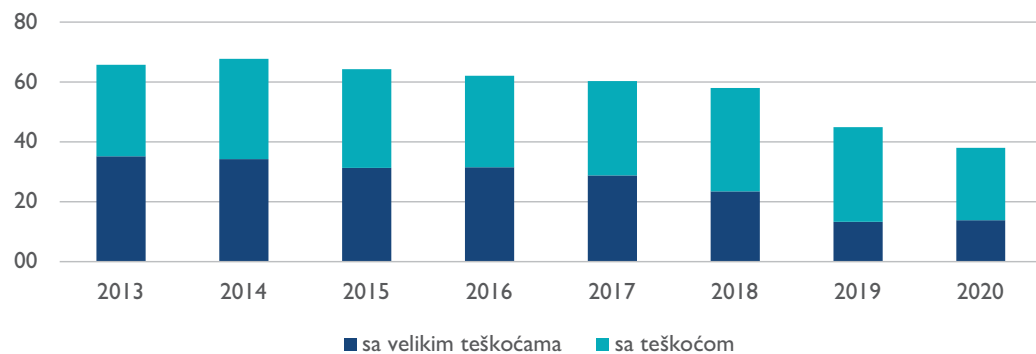
¹ UNICEF (2021). Istraživanje o uticaju pandemije Kovida-19 na porodice sa decom u Srbiji. Beograd. <https://www.unicef.org/serbia/publikacijel/istraživanje-o-uticaju-pandemije-kovida-19-na-porodice-sa-decom-u-srbiji>

² Centar za prava deteta (2021). Prava deteta tokom pandemije iz ugla dece i mladih. <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Prava-deteta-tokom-pandemije.pdf>

³ Subjektivno siromaštvo se definiše prema proceni ispitanika o mogućnosti domaćinstva u kome žive da „sastavi kraj s krajem“. Siromašnima se smatraju oni koji „teško“ i „veoma teško“ sastavljaju kraj sa krajem.

⁴ Prema SILC istraživanju u pitanju su izdržavana deca starosti 0-17 i mladi 18-24 ukoliko su ekonomski neaktivni i žive bar sa jednim roditeljem. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Dependent_children

Grafikon 1. Mogućnost domaćinstva „da sastavi kraj s krajem“ – pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

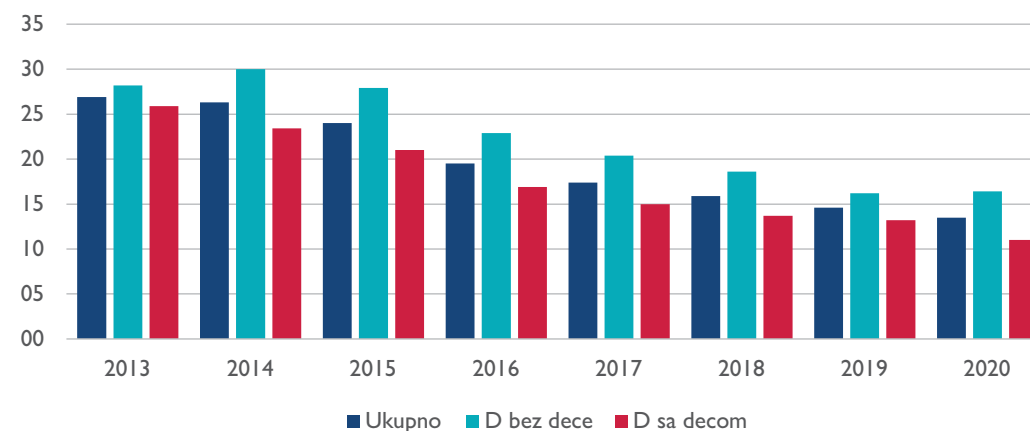

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdcs09]

Stopa izrazite materijalne deprivacije⁵ se 2020. godine smanjila za par procentnih poena među pojedincima koji žive u domaćinstvima sa decom u odnosu na prethodnu godinu (13,2% na 11,0%), što je višegodišnji trend koji nije prekinut ni u vreme krize (Grafikon 2). Smanjenje je zabeleženo u svim kvintilima (Aneks, Grafikon 3). Domaćinstva sa decom su prema ovom pokazatelju manje ugrožena od onih bez dece, čija je stopa stagnirala u odnosu na 2019. godinu.

⁵ Stopa izrazite materijalne deprivacije pokazuje udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima koja ne mogu da priušte najmanje četiri stavke sa sledeće liste: 1. adekvatno zagrevanje stana; 2. podmirivanje neočekivanog troška u iznosu od 16.600 dinara; 3. obrok od mesa ili ribe (ili vegetarijanske zamene) svaki drugi dan; 4. nedelju dana odmora van kuće; 5. redovno plaćanje rate za kredit, rente ili komunalnih računa; 6. televizor u boji; 7. mašinu za pranje veša; 8. automobil i 9. telefon.

Grafikon 2. Izrazita materijalna deprivacija, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

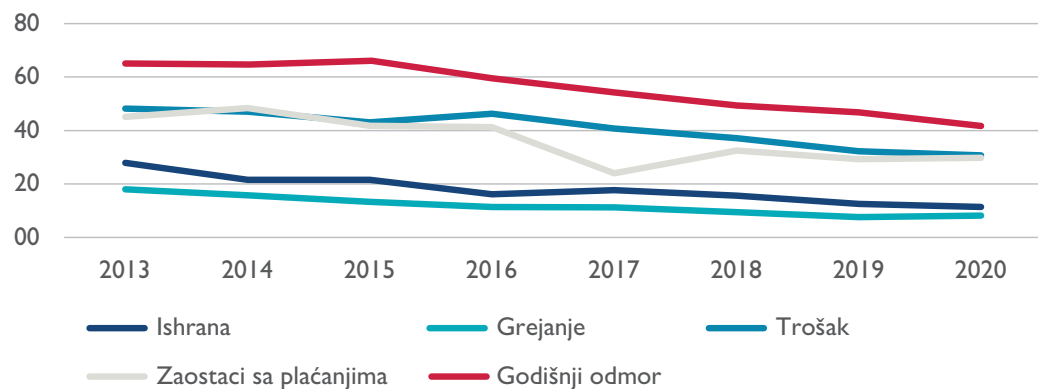
Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mddd13]

Posmatrano **po pojedinačnim stavkama ekonomske dimenzije materijalne deprivacije⁶**, položaj pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom i zaključci o uticaju krize ne razlikuju se značajno u odnosu na pokazatelje izrazite materijalne deprivacije.

Prema većini pojedinačnih stavki položaj pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom je nastavio da se poboljšava i u 2020. godini uprkos krizi. **Pogoršanje je zabeleženo prema pokazateljima koji se odnose na sposobnost da se obezbedi adekvatno grejanje i redovno izmirivanje rata za kredit i plaćanje računa.** Sveukupno posmatrano, promene su male, manje nego kod ukupne populacije, a pojedinci u domaćinstvima sa decom gotovo prema svim stavkama ostvaruju bolji životni standard.

⁶ U koje spada prvih pet stavki sa spiska, dok se ostale stavke odnose na mogućnosti domaćinstva da priušti trajna potrošna dobra. Od četiri stavke iz dimenzije trajnih potrošnih dobara novi indikator *materijalna i socijalna deprivacija*, koji se u EU primenjuje od 2021. za praćenje strategije *Evropa 2030* napuštene su tri (sve osim mogućnosti da se priušti automobil), te stoga nisu analizirane u ovom prikazu.

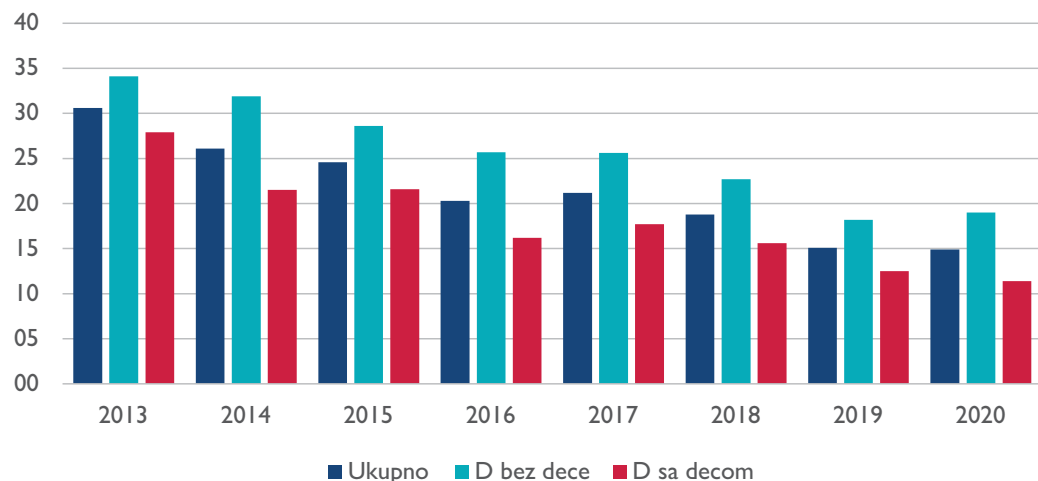
Grafikon 3. Stavke ekonomske dimenzije materijalne deprivacije, pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza, kao u grafikonima 3-6

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom, koja ne mogu da priušte obrok od mesa ili ribe (ili vegetarijanske zamene) svaki drugi dan, neznatno se smanjio 2020. godine (sa 12,5% na 11,4%), dok se odgovarajući udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima bez dece neznatno povećao. Promene u odnosu na 2019. godinu su male i najpre se mogu označiti kao stagnacija i zaustavljanje trenda smanjenja (Grafikon 4). I prema ovom pokazatelju pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom manje su ugroženi od onih u kojima žive pojedinci bez dece.

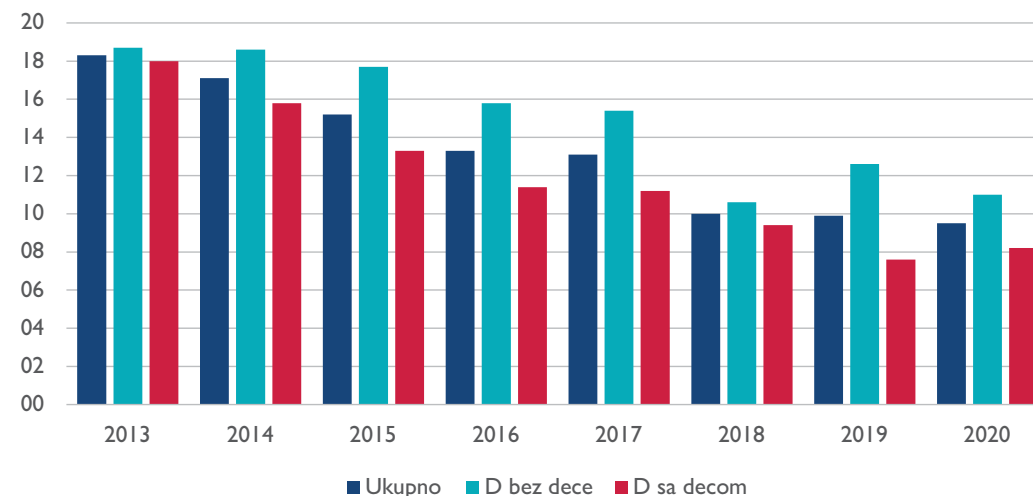
Grafikon 4. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte obrok od mesa ili ribe (ili vegetarijanske zamene) svaki drugi dan, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_md03]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte adekvatno grejanje neznatno se povećao 2020. u odnosu na 2019. godinu (sa 7,6% na 8,2%), suprotno višegodišnjem trendu i za razliku od kretanja koje je zabeleženo kod ukupne populacije (Grafikon 5). I prema ovom pokazatelju porodice sa decom su u povoljnijem položaju.

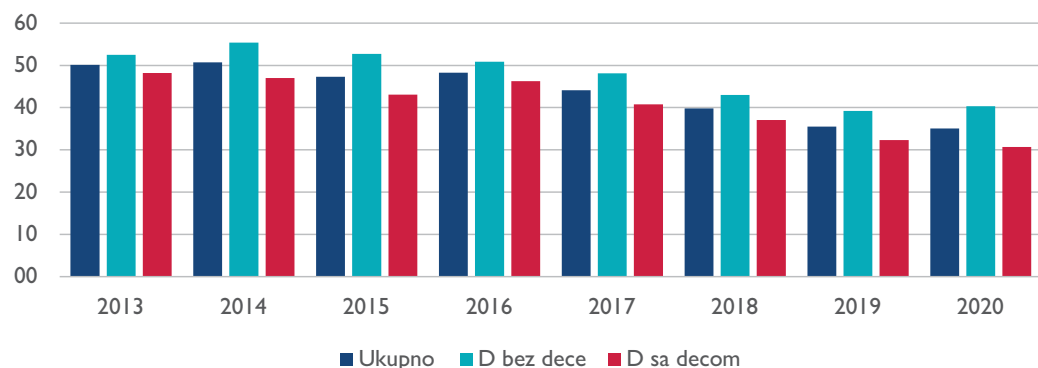
Grafikon 5. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte adekvatno grejanje, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_md01]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte podmirivanje neočekivanog troška se smanjio 2020. u odnosu na 2019. godinu (sa 32,2% na 30,7%) u nešto manjoj meri nego prethodnih godina (Grafikon 6). Na nivou ukupne populacije ovaj udeo je stagnirao, s obzirom na to da se prema ovom pokazatelju položaj domaćinstava bez dece neznatno pogoršao. Dugoročno posmatrano, i podmirivanje neočekivanog troška je nešto „lakše“ u domaćinstvima sa decom.

Grafikon 6. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte podmirivanje neočekivanog troška, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

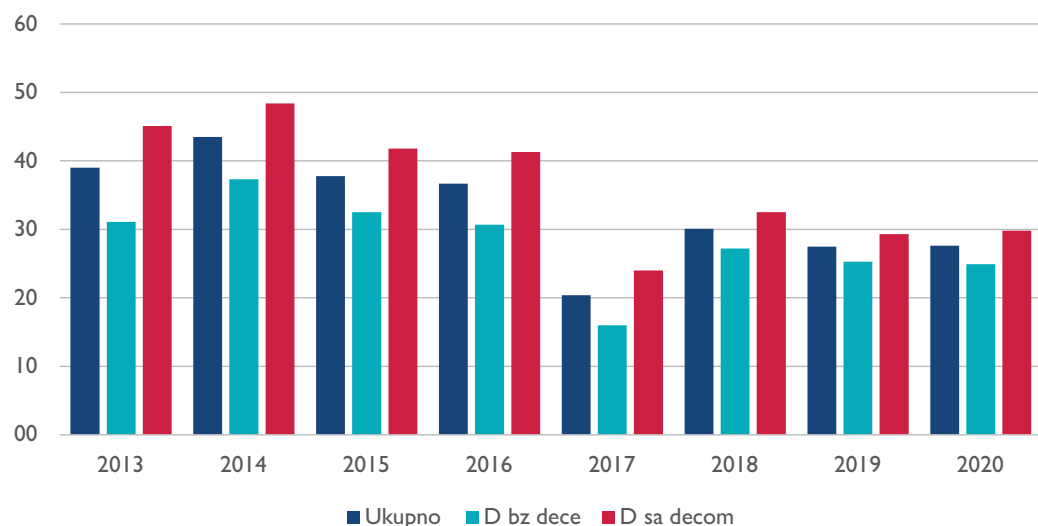

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_md04]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte redovno plaćanje rate za kredit, rente ili komunalnih računa je neznatno porastao 2020. godine (29,3% na 29,8%), što je, iako u još manjoj meri, zabeleženo i u ukupnoj populaciji (Grafikon 7).

Ovo je ujedno jedini pokazatelj prema kome su pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom ugroženiji od proseka još od prvog istraživanja 2013. godine. Poslednjih godina razlika se ipak smanjuje, što zapravo znači da se prema ovom indikatoru ugroženost porodica sa decom smanjuje u odnosu na ugroženost porodica bez dece.

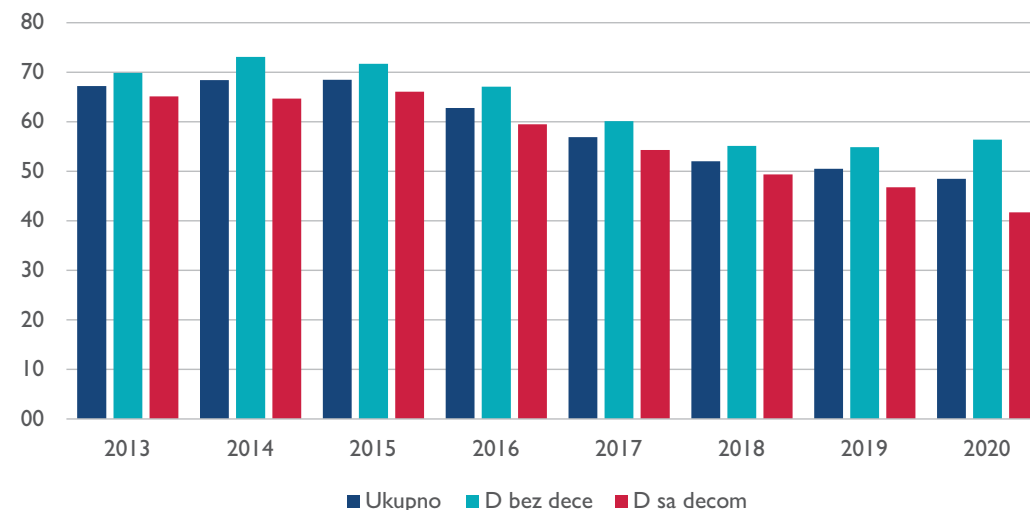
Grafikon 7. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte redovno plaćanje rate za kredit, rente ili komunalnih računa, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [[ilc_md05]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte svim članovima nedelju dana odmora van kuće bar jednom godišnje smanjio se u odnosu na 2019. (sa 46,8% na 41,7%). Odgovarajući udeo se povećao među pojedincima koji žive u domaćinstvima bez dece, koja su po ovom pokazatelju ugroženija od proseka.

Grafikon 8. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte svim članovima nedelju dana odmora van kuće bar jednom godišnje, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_md02]

Na osnovu istraživanja UNICEF-a koje se odnosi na porodice sa decom (0-17) i obuhvata 2020. i početak 2021. godine, dobija se uvid i u promene prihoda. Prvi talas ovog istraživanja sproveden je u aprilu 2020. godine, drugi u julu 2020. godine, a treći i poslednji talas u martu 2021. godine.⁷

Ovo istraživanje otkriva da **pandemija nije značajnije uticala na prihode gotovo polovine porodica sa decom,⁸ ali i da je dosta visok udeo roditelja koji ocenjuju da su se prihodi u pojedinim periodima smanjili (44% u prvom, 28% u drugom i 24% u trećem talasu),** što jasno pokazuje da je najteže bilo u prvim mesecima krize. Među porodicama kod kojih je došlo do smanjenja prihoda bar u jednom talasu dominira ocena da je ono iznosilo preko 10%. U ovoj grupi su češće prisutne porodice sa niskim prihodima i one koje ne mogu da se suoče sa neočekivanim troškovima.⁹ **Smanjenje prihoda u sva tri talasa istraživanja navodi 11% domaćinstava.**

⁷ UNICEF (2021). Istraživanje o uticaju pandemije Kovida-19 na porodice sa decom u Srbiji. Beograd

⁸ Prihodi su ostali na istom nivou ili su se smanjili/povećali za 10%.

⁹ Ibid, str. 19-20

Polovina porodica sa decom se u bar jednom periodu suočila se sa **neplaniranim rashodima** usled pandemije – u prvom talasu najviše na higijenska sredstva i hranu, a u trećem na zdravstvene usluge.¹⁰

Štednja je predstavljala važan deo strategije preživljavanja i za porodice sa decom. **Približno četvrtina domaćinstava je bar jednom tokom krize bila primorana da smanji troškove za hranu, a približno 30% za grejanje i struju. Udeo domaćinstava koji su na ovim stavkama kontinuirano štedeli je zanemarljiv.** Porodice su štedele i na igračkama i knjigama za decu, smanjivale su troškove školarina i obrazovanja dece. Na ovim stavkama je u bar jednom trenutku štedelo između 30% (školarine) i 54% (igračke) porodica. Pored štednje, porodice su pribegavale i potrošnji uštede i pozajmicama, ali i pokušajima da se nađe posao za nezaposlene članove.

Istraživanje Centra za prava deteta u drugoj polovini 2021. godine na uzorku od preko 500 dece i mladih prenosi njihove impresije u pogledu promene životnog standarda tokom pandemije.¹¹ **Između 6% i 8% dece i mladih procenjuje da je materijalni položaj njihove porodice pogoršan tokom krize**, bilo da se ocena odnosi na dostupnost hrane, vode i struje ili stabilnost prihoda i zaposlenja odraslih članova domaćinstva (6%), bilo da je u pitanju sveobuhvatna finansijska situacija porodice (8%). **Mnogostruko veći udeo dece i mladih iz romske populacije smatra da je finansijska situacija porodice bila povoljnija pre početka pandemije izazvane virusom Covid-19 (preko 40%).**¹²

¹⁰ Ibid, str. 23

¹¹ Centar za prava deteta (2021). Prava deteta tokom pandemije iz ugla dece i mladih. <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Prava-deteta-tokom-pandemije.pdf>

¹² Ibid, str. 20-21. U istraživanju se navodi i da treba biti oprezan prilikom poređenja ova dva uzorka (opšte populacije dece i dece i mladih iz romske populacije) s obzirom na razliku u njihovoj veličini.

OBRAZOVANJE, ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

Izvan materijalne sfere posebno je značajno da se ukaže na promene u dostupnosti usluga zdravstvene i socijalne zaštite, kao i na probleme povezane sa obrazovanjem dece.

Prema podacima trećeg talasa istraživanja UNICEF-a, od **približno polovine dece kojima su bile potrebne usluge zdravstvene zaštite, njih 87% ih je i ostvarilo**, što predstavlja povećanje u odnosu na prva dva talasa istraživanja, kada je odgovarajući udeo iznosio 72% i 70%, respektivno. Najčešće je bila nezadovoljavajuća dostupnost usluga lekara specijaliste. Usluge su najviše nedostajale za najmlađu populaciju dece (0-6).¹³

Prema istraživanju Centra za prava deteta (2021) izvestan broj dece i mladih ocenjuje da su im u odnosu na period pre krize manje dostupni lekovi, vitamini i druga sredstva za jačanje imuniteta (17%), ali i zdravstvene usluge (12%). Pogoršanje je znatnije prema oceni dece i mladih romske nacionalnosti, od kojih preko dve trećine procenjuje da je dostupnost zdravstvenih usluga „manje nego ranije“.¹⁴

Nakon ukidanja vanrednog stanja **usluge socijalne zaštite su postale u većoj meri dostupne**, pa je, prema istraživanju UNICEF-a, u trećem talasu od 17% dece korisnika njih 88% imalo pristup svim uslugama. Dostupnost iznad proseka zabeležena je kod najmlađe dece (0-6).¹⁵

Većina roditelja (66%) procenjuje da je učenje na daljinu uticalo na smanjenje motivacije za učenje i da će **školovanje tokom pandemije imati negativan uticaj na dalje obrazovanje dece** (60%).

Kao najveći problemi u vezi sa onlajn nastavom se navode motivacija/raspoloženje i nedostatak radne atmosfere kod kuće, visoka očekivanja nastavnika i neusaglašenost njihovih zahteva, kao i tehnički problem sa internetom. Gotovo polovina roditelja smatra da nastava na daljinu nije unapređena od vremena kada je uvedena tokom vanrednog stanja.¹⁶

Većina dece ponovo pohađa predškolske ustanove (PU) – ocene vezane za kvalitet rada ovih institucija su nešto povoljnije s obzirom na to da preovlađuje mišljenje da sistem predškolskog obrazovanja nije narušen zbog pandemije (57%). Ipak, određen broj dece se nije vratio (približno petina) ili manje redovno pohađa PU (24%).¹⁷

¹³ UNICEF (2021), str. 38 i 39.

¹⁴ Centar za prava deteta (2021). Prava deteta tokom pandemije iz ugla dece i mladih, str. 22 i 23.

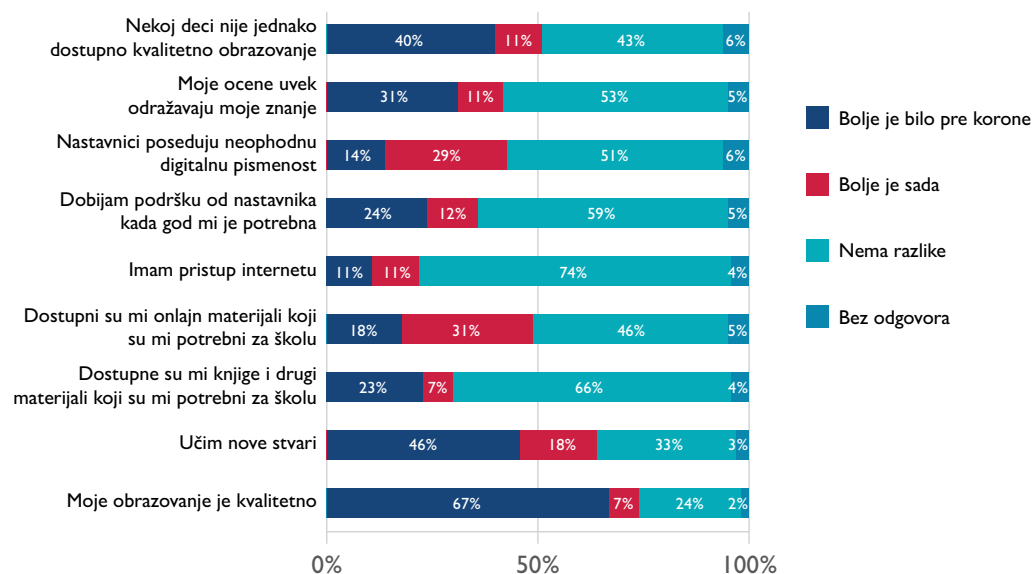
¹⁵ UNICEF (2021), str. 39 i 40.

¹⁶ Ibid., str. 51 i 52.

¹⁷ Ibid, str. 56

Prema nalazima Centra za prava deteta, najkrupnije promene u odnosu na period pre krize su upravo u oblasti obrazovanja. **Dve trećine dece i mladih smatra da je njihovo obrazovanje manje kvalitetno sada nego pre pandemije**, a gotovo polovina ocenjuje da imaju manje mogućnosti za učenje novih sadržaja. Dosta je visok i udeo dece i mladih koji smatraju da „nekoj deci nije jednako dostupno kvalitetno obrazovanje“ (40%).¹⁸ Deca i mladi iz romske populacije u većoj meri nepovoljno ocenjuju promenu dostupnosti obrazovanja (54%), ali u manjoj meri smatraju da je pandemija uticala na kvalitet njihovog obrazovanja (54%).¹⁹

Grafikon 9. Procena dostupnosti i kvaliteta obrazovanja u vreme pandemije (opšta populacija)

Izvor: Centar za prava deteta (2021)

STANJE TOKOM PANDEMIJE U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE I PREDUZETE MERE

Najveći deo mera tokom prvog talasa pandemije je bio usmeren na prevenciju gubitka posla i na podršku malim i srednjim preduzećima, što se svakako pozitivno odrazilo na održanje prihoda porodica sa decom. Mere su uključivale odlaganje plaćanja poreskih obaveza, isplatu pomoći u vidu minimalne zarade ili subvencija u većim preduzećima, dodelu kredita za održavanje likvidnosti i obrtnih sredstava ili uvođenje garantnih šema za kredite. U drugoj polovini 2020. godine dodatna podrška je ponovo dodeljena u vidu isplate minimalne zarade i odlaganja plaćanja doprinosa i poreza, dok je jedan broj mera bio specifično usmeren na preduzeća koja posluju u delatnosti turizma.²⁰

U okviru oblasti socijalne zaštite 2020. godine je neposredno nakon ukidanja vanrednog stanja dodeljena jednokratna novčana pomoć od €100 svim odraslim građanima Srbije, a tokom 2021. godine još €80 u tri dela. Dodatno, jednokratnu pomoć od €60 su dobili nezaposleni, kao i penzioneri u više navrata.

Program narodnih kuhinja u organizaciji Crvenog krsta Srbije je nastavio da funkcioniše u svim sredinama, ali uz neophodna prilagođavanja.

U velikom broju opština i gradova su se dodeljivali humanitarni paketi, a uz podršku donatora obezbeđena je pomoć jednom broju romskih naselja. Gotovo sve opštine i gradovi su uspostavili krizne pozivne centre, najčešće pri štabu za vanredne situacije, opštinskoj/gradskoj upravi ili pri Crvenom krstu.

Crveni krst je u okviru programa narodnih kuhinja nastavio sa praksom dostavljanja obroka na kuću starim nepokretnim licima i osobama sa invaliditetom i nakon ukidanja vanrednog stanja. Nastavljen je i Program podrške porodicama koje žive u romskim naseljima Crvenog krsta Loznica u saradnji sa Mobilnim timom za inkluziju Roma, a posebno se planira intenzivna pomoć za obezbeđenje stipendija studentima.

Za vreme trajanja vanrednog stanja automatski su produžena prava korisnicima socijalnih davanja, a omogućen je i prijem zahteva putem telefona i elektronske pošte. U pojedinim JLS pojednostavljene su procedure za dodeljivanje jednokratne novčane pomoći.²²

¹⁸ Centar za prava deteta (2021), str. 25.

¹⁹ Ibid, str. 26.

²⁰ Institut za razvoj i inovacije (2020). Efekti ekonomskih mera za ublažavanje negativnih posledica COVID-19 na privredu. Beograd: NALED. https://naled.rs/htdocs/Files/06839/Analiza_efekata_ekonomskih_mera_za_ublazavanje_negativnih_posledica_COVID-19_na_privredu.pdf

²¹ Vlada Republike Srbije (2020). Program ekonomskih mera za podršku privredi Srbije pogođenoj posledicama epidemije (korona virus – COVID-19). <https://www.propisi.net/program-mera-za-pomoc-privredi-srbije-pogodjenoj-posledicama-epidemije-korona-virus-covid-19/>

²² Centar za socijalnu politiku (2020). Inovativne prakse u oblasti socijalne zaštite na lokalnom nivou u Republici Srbiji - odgovor na vanredno stanje usled pandemije COVID-19, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd. http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Inovativne_prakse_u_oblasti_socijalne_zastite_na_lokalnom_nivou_Odgovor_na_vanredno_stanje_usled_pandemije_Covid-19.pdf

Poseban izazov za sve opštine i gradove predstavljalo je organizovanje snabdevanja za najstarije, identifikovanje i pronalaženje najugroženijih građana i organizovanje psihološke podrške. U početnoj fazi većina JLS se suočila i sa teškoćama u organizovanju procesa izdavanja dozvola za kretanje, posebno za neformalne staratelje i roditelje dece sa smetnjama u razvoju.

Predstavnici opštine Aranđelovac i grada Novog Sada su na skupu razmene iskustava istakli da su aktivnosti preduzete tokom vanrednog stanja značajno doprinele unapređenju saradnje kako između različitih sektora, tako i sa organizacijama civilnog društva.

Grad Novi Sad je posebno uložio veliki napor kako bi se u prvim mesecima pandemije pokrenule *outreach* aktivnosti, a nedavno je počeo da se realizuje i projekat za dalje unapređenje mehanizama i načina rada koji bi omogućili da se stigne do „nevidljivih“ ugroženih pojedinaca i grupa. Projekat se finansira iz lokalnog budžeta, a implementiraju ga u saradnji nevladine organizacije i CSR.

Usluge socijalne zaštite su tek delimično obezbeđene tokom trajanja vanrednog stanja. Mere usmerene na rezidencijalne ili usluge u zajednici bile su prevashodno restriktivne (zabrane poseta, prestanak rada). Dok se dostupnost smanjivala, tražnja za uslugama je dramatično porasla, pogotovo u uslovima zabrane kretanje.

Najveći naponi su preduzeti kako bi se zaštitili korisnici rezidencijalnih institucija, pa je veliki broj mera bio usmeren na funkcionisanje domova za smeštaj.²³ Lokalne samouprave su bile dužne da obezbede funkcionisanje usluge pomoć u kući.²⁴ Dnevni boravci za decu sa invaliditetom su bili zatvoreni, a u pojedinim sredinama su postojali problemi i sa funkcionisanjem usluge LPD. Usluga personalne asistencije je, uz veliku podršku Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom, nastavila da se pruža u svim JLS u kojima se obezbeđivala i pre izbijanja krize izazvane pandemijom.

S obzirom na to da su škole, dnevni boravci i lični pratioci prestali sa radom, deca sa invaliditetom su ostala bez podrške izvan porodičnog kruga. Ima indicija i da porastao broj žrtava porodičnog nasilja, kao i da je mahom izostala podrška beskućnicima, ali i deci koja su pre krize koristila uslugu svratišta.

²³ Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/Pregled%20akata%20minrzs%20o%20delovanju%20V2.pdf>

²⁴ Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/usluga-pomoc-u-kuci-tokom-vanrednog-stanja>

PRIMERI INOVATIVNE PRAKSE NA LOKALNOM NIVOU U OBLASTI USLUGA SOCIJALNE ZAŠTITE ZA DECU TOKOM PANDEMIJE IZAZVANE VIRUSOM COVID-19

Primeri inovativne prakse tokom vanrednog stanja su preneti iz istraživanja Centra za socijalnu politiku (2020).²⁵ Predstavljani su i primeri koji su izneti na skupovima razmene iskustava dobre prakse, kao i informacije o sprovođenju pojedinih inovacija i inicijativa nakon završetka vanrednog stanja, koje su prikupljene putem ankete sprovedene 2021. godine. Poseban fokus je na inicijativama koje su pokrenuli nedržavni pružaoci usluga.²⁶

Ustanove za dnevni boravak dece i mladih sa invaliditetom su tokom vanrednog stanja bile zatvorene. Pružanje usluga je bilo obustavljeno i u dnevnim boravcima za decu iz porodica u riziku i u dnevnim boravcima za decu i mlade sa problemima u ponašanju. U pojedinim lokalnim samoupravama se ističe da je tokom trajanja vanrednog stanja korisnicima i njihovim roditeljima ili starateljima obezbeđivana psihološka podrška, kao i da je održavana komunikacija, najčešće putem telefonskih poziva, ali i uz pomoć vjber grupe, video-poziva, fejsbuk stranice...

Kao primer dobre prakse treba istaći sredine u kojima su korisnicima na kuću deljeni didaktički materijali, zadaci ili testovi za proveru motoričkih sposobnosti. Ima primera i da je tokom vanrednog stanja 24-časovna podrška proširena na svu decu i osobe sa invaliditetom, uključujući i nabavku namirnica i lekova.

Retki su dnevni boravci koji su sprovodili aktivnosti na otvorenom. Dnevni centar „Otvorena vrata“ u Ivanjici je neposredno nakon uvođenja vanrednog stanja organizovao brojne aktivnosti na otvorenom, van prostorija ustanove. Vaspitači su u prepodnevnom časovima vodili korisnike u parkove ili u prirodu četiri dana tokom radne nedelje. Korisnici i njihovi roditelji/staratelji su iskazivali veliko zadovoljstvo zbog podrške koja im je na ovaj način pružena, a praksa „dnevnog boravka napolju“ je nastavljena i nakon ukidanja vanrednog stanja.²⁷ Vaspitači iz dnevnog boravka „Sunce“ u Prokuplju takođe su često radili sa korisnicima individualno u njihovim dvorištima, vodili ih u šetnju u slučajevima kada je roditeljima bilo zabranjeno kretanje, zbog godina ili zdravstvenog stanja.²⁸

²⁵ Centar za socijalnu politiku (2020).

²⁶ Videti pod Metodologija.

²⁷ Ibid, str. 15.

²⁸ Ibid, str. 16.

Dnevni boravak „Sunce“ je nastavio sa radom uz veći broj aktivnosti na otvorenom koje su uvedene tokom vanrednog stanja. Korisnicima koji ne dolaze redovno dostavljaju se materijali i onlajn podrška u skladu sa potrebama. Telefonska linija za psihosocijalnu podršku roditelja i dece koja pohađaju boravak i dalje funkcioniše kao jedna od redovnih aktivnosti. Neposredno po ukidanju vanrednog stanja organizovane su radionice za roditelje i hranitelje u cilju boljeg osmišljavanja vremena dece u kućnim uslovima.

Nadležno Ministarstvo je uputilo preporuku jedinicama lokalne samouprave (JLS) da ponovo uspostave usluge dnevnog boravka krajem avgusta 2020.¹³ Pojedine ustanove su na osnovu preporuka lokalnih zavoda za javno zdravlje donele odluku o faznom uspostavljanju usluge, pri čemu je u prvoj fazi broj dece korisnika bio ograničen, a prednost je data deci čiji su roditelji zaposleni. Opština Bojnik je donela *Plan neophodnih mera i aktivnosti na prevenciji, zaštiti i sprečavanju širenja zaraze COVID-19*.²⁹

Na skupu razmene iskustava istaknuto je da deca iz dnevnog boravka opštine Bojnik nakon ponovnog uspostavljanja usluge mnogo više vremena provode na otvorenom, što je izuzetno uticalo na povećanje zadovoljstva korisnika. Unapređena je značajno i saradnja sa roditeljima, koji su u većoj meri uključeni u aktivnosti boravka.

Izazovi sa kojima su bili suočeni pružaoci usluge LPD prevaziđeni su samo u pojedinim sredinama. Pošto su škole prestale sa radom, u jednom broju opština i gradova zaposleni koji su pružali ove usluge preraspoređeni su na druge dužnosti, dok je u pojedinim komunikacija prebačena u virtuelnu sferu.

Ova usluga je nastavila da funkcioniše u lokalnim sredinama u kojima je pružalac humanitarna organizacija „Dečje srce“ – na teritoriji Beograda, Šapca, Smedereva i Pančeva, kao i u opštinama Bač, Kovačica i Babušnica. Lični pratioci su najčešće boravili u kući deteta, pomagali oko gradiva i školskih zadataka, ali su se angažovali i na rešavanju različitih problema sa kojima su se porodice suočavale. Posebno se ističe da je između pružalaca usluge, škola i CSR intenzivirana međusektorska saradnja na prilagođavanju individualnih obrazovnih planova (IOP), ali i na praćenju napretka i postignuća dece u vanškolskim uslovima.³⁰

Inovativna praksa koju je kandidovala organizacija „Dečje srce“ odnosi se na uspostavljanje jedinstvenog info centra, koji je obezbeđivao podršku kako za korisnike usluge, tako i za neposredne pružaoce usluge u svim opštinama i gradovima. Roditelji su imali mogućnost da u trenutku kada je dete uznemireno pozovu ličnog pratioca putem video-aplikacije, ali i da umanje sopstvene strahove, pre svega u pogledu zdravstvene ugroženosti dece.

²⁹ Ibid, str. 18.

³⁰ Ibid, str. 19.

Stručni radnici su putem info centra pružali podršku i ličnim pratiocima, koji su se i sami suočavali sa brojnim dilemama zbog odsustva jedinstvenih pravila u sistemu, ali i usled vanrednih prilika. Praksa info centra je nastavljena i po ukidanju vanrednog stanja.³¹

Prilagođene aktivnosti u okviru usluge LPD, koje pruža organizacija „Dečje srce“, nastavile su da se odvijaju u novoj školskoj godini. Na osnovu iskustva tokom vanrednog stanja usvojene su nove procedure koje definišu način postupanja LPD i korisnika (i roditelja) tokom primene propisanih epidemioloških mera. Ukupan broj korisnika je značajno porastao u odnosu na period pre vanrednog stanja (sa 420 na preko 765 dece sa invaliditetom).

Info centar je i dalje dostupan, dok se način rada LPD prilagođava tekućim okolnostima.

U opštini Ivanjica upravni odbor Društva za cerebralnu i dečiju paralizu je neposredno nakon proglašenja vanrednog stanja doneo *Pravilnik o postupanju zaposlenih i angažovanih lica u usluzi LPD za vreme vanrednog stanja u Republici Srbiji*. Izrađen je i detaljan plan aktivnosti komunikacije tokom trajanja vanrednog stanja, koji je realizovan putem vajbera i video-poziva. Društvo za cerebralnu paralizu iz Ivanjice je pružalo uslugu LPD u više opština.³²

Društvo za cerebralnu paralizu je nakon završetka vanrednog stanja nastavilo da pruža uslugu LPD i proširilo je svoje aktivnosti na nove opštine. Nastavio je sa radom i dnevni boravak za decu i mlade sa invaliditetom. Novi modeli komunikacije i podrške koji su razvijeni tokom vanrednog stanja nastavili su da se primenjuju po potrebi i postali su sastavni deo individualnog plana usluga. Na skupu razmene iskustava dobre prakse je posebno istaknuto da je u svim opštinama unapređena komunikacija sa roditeljima i starateljima, a da je saradnja sa CSR, interresornim komisijama (IRK) i JLS podignuta na viši nivo. U planu je izrada novih procedura i protokola o saradnji sa relevantnim institucijama u kriznim/vanrednim situacijama.

U opštini Raška je u saradnji sa Udruženjem osoba sa invaliditetom „Srna“ i organizacijom EHO razvijen inovativni model usluge koja obezbeđuje dodatnu podršku učenicima.³³ Usluga je namenjena deci osnovnoškolskog uzrasta sa smetnjama u razvoju ili sa teškoćama pri učenju i savlađivanju školskog gradiva. Podrška podrazumeva dvočasovni rad stručnih lica sa decom dva puta nedeljno, a izvesnom broju dece pomoć pružaju i vršnjaci koji su prošli posebnu obuku. Elementi modela su tokom vanrednog stanja delom inkorporirani u program usluge LPD. Sredinom 2020. doneta je nova *Odluka o pravima i uslugama iz oblasti socijalne zaštite*, koja je prepoznala uslugu dodatne podrške.

³¹ Ibid, str. 19.

³² Ibid, str.20.

³³ Više o ovoj inicijativi:

<http://socijalnoukljuivanje.gov.rs/srllip2-рашка-развој-иновативног-модела-дод/>

U školskoj 2021/2022. godini 40 dece osnovnoškolskog uzrasta u opštini Raška koristi inovativnu uslugu dodatne obrazovne podrške, koja predstavlja kombinaciju LPD i pedagoškog asistenta. Asistenti za inkluziju i obrazovanje (AIO) pružaju neposrednu podršku učenicima u učenju, ali i u praćenju i realizaciji nastave onlajn, putem *google* učionice i vajbera. Učenicima koji nemaju tehničkih uslova ili veština, a ni podršku roditelja, dostavlja se štampani materijal na dnevnom nivou, koji mogu da savladaju uz pomoć AIO. Usluga je u potpunosti prešla na finansiranje iz opštinskog budžeta. Na skupu razmene iskustava posebno je naglašeno da je unapređena međusektorska saradnja.

Razvoj usluge dodatne obrazovne podrške podstakao je mapiranje potreba za drugim uslugama. Tako je uspostavljen SOS telefon za žrtve porodičnog nasilja, a doneta je i odluka o pilotiranju razvojnog savetovališta. Pokrenut je i program ranog razvoja dece uz podršku donatora, pa se u celini značajno unapređuje podrška porodicama sa decom.

Tokom trajanja vanrednog stanja mnogim građanima je bila potrebna i psihološka podrška, što je predstavljalo poseban izazov u lokalnim samoupravama u kojima ranije nisu bile dostupne ove usluge. U saradnji sa Društvom psihologa Srbije, Crveni krst je organizovao pružanje psihosocijalne podrške građanima, volonterima i zaposlenima putem telefona, SMS servisa i putem internet platforme „Razgovarajmo“.

Crveni krst je nastavio program pružanja psihosocijalne podrške građanima tokom 2021. godine, koji se još uvek realizovao u vreme sprovođenja anketiranja (maj 2022.). Aktivnosti internet platforme „Razgovarajmo“ se implementiraju u Beogradu (dva centra), Nišu, Kragujevcu i Subotici. Obučeni volonteri pružaju relevantne informacije i psihosocijalnu podršku, a dodatno pomažu korisnicima i da stupe u kontakt sa javnim službama čije su im usluge neophodne.

Na skupu razmene iskustava i predstavnici grada Zrenjanina su istakli da se i dalje pruža podrška roditeljima i starateljima koja je uvedena tokom vanrednog stanja, što se od strane korisnika ocenjuje kao izuzetno korisno.

INOVATIVNE USLUGE I AKTIVNOSTI PREDSTAVLJENE NA SKUPOVIMA RAZMENE ISKUSTAVA

Neposredno nakon ukidanja vanrednog stanja u okviru projekta „Podrška socijalnoj koheziji romske dece“ Centar za društvene integracije iz Vranja organizovao je 26 radionica za decu starosti od 5 do 7 godina iz podstandardnih romskih naselja sa ciljem pripreme za polazak u školu. Deca su sticala nove veštine i znanja kroz igru, a obezbeđeni su im i obroci i higijenski paketi. Organizovana je i tribina za roditelje pod nazivom *Značaj kontinuiranog vaspitanja i obrazovanja*, kako bi se povećala njihova motivacija da upišu decu u vrtiće ili škole. S obzirom na pandemiju, uključene su i teme zdravstvene kulture i higijenskih navika. Izrađena je platforma *Dete za spas planete* i priručnik za roditelje. Pokrenut je i novi ciklus podrške.

Organizacija Indigo iz Niša sprovela je projekat „Pomoć deci u učenju“ s obzirom na to da veliki broj romskih porodica na početku krize izazvane pojavom virusa Covid-19 nije posedovalo računare, internet, TV i prostor za rad. Da bi se prevazišao ovaj problem volonteri sa Filozofskog fakulteta su, uz pomoć edukatora, u društvenom centru organizacije Indigo pružali deci pomoć u učenju, a angažovani su i mladi Romi iz naselja. Ostvarena je i saradnja sa pedagoškim asistentima. Dodatno, za decu izbeglice u kampovima organizovana je onlajn podrška za pojedine predmete, kao i kursevi engleskog jezika. Oba projekta se i dalje sprovode uz podršku donatora.

Organizacija YUROM iz Niša se tokom vanrednog stanja angažovala na obezbeđenju cisterni sa vodom i podeli paketa hrane u podstandardnim romskim naseljima. Odsustvo kanalizacione mreže u naseljima i prekid aktivnosti poput sakupljanja sekundarnih sirovina ugrozili su elementarni opstanak Roma, a lokalni krizni štabovi se nisu fokusirali na ove probleme. Izvršen je pritisak na Vladu da obezbedi cisterne, a uz pomoć međunarodnih donatora je podeljen veliki broj paketa. Neposredno nakon ukidanja vanrednog stanja su učenicima podeljeni tablet računari i školski pribor.

Udruženje građana Caribrod iz Dimitrovgrada je tokom pandemije obezbedilo dodatnu podršku za roditelje dece sa invaliditetom kroz *Savetovalište za decu i porodicu*. Savetovalište prevashodno pruža pomoć deci sa poteškoćama u razvoju za koju je izrađen IOP. Roditeljima je tokom vanrednog stanja obezbeđena onlajn podrška za rad sa decom.

Grad Pirot, u saradnji sa CSR, udruženjem Ternipe i Centrom za učenje i rani razvoj dece, pilotirao je tokom vanrednog stanja uslugu *socijalna medijatorka*. Kao pružalac usluge angažovana je mlada Romkinja, studentkinja, koja je pomogla je pri mapiranju najugroženijih korisnika i pri organizaciji dodele humanitarnih paketa. Posebno je bila značajna podrška koju je socijalna medijatorka pružala romskim porodicama radi ostvarivanja prava, prvenstveno iz oblasti zdravstvene, socijalne i dečje zaštite, kao i za obezbeđivanje ličnih dokumenata.

REZIME

Prema pokazatelju izrazite materijalne deprivacije i na osnovu većine stavki ekonomske dimenzije materijalne deprivacije, položaj pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom je nastavio da se poboljšava i u 2020. godini uprkos krizi. **Pogoršanje je zabeleženo prema pokazateljima koji se odnose na sposobnost da se obezbedi adekvatno grejanje i redovno izmirivanje rata za kredit i plaćanje računa.** Sveukupno posmatrano promene su male, a pojedinci u domaćinstvima sa decom gotovo prema svim stavkama ostvaruju bolji životni standard od ukupne populacije.

Neznatno je pogoršana i percepcija o životnom standardu, s obzirom na to da je porastao udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom, a koji ocenjuju da vrlo teško sastavljaju kraj sa krajem.

Prema istraživanju UNICEF-a, pandemija **nije značajnije uticala na prihode gotovo polovine porodica sa decom, a smanjenje prihoda u sva tri talasa istraživanja navodi 11% domaćinstava.** Porodice su tokom krize bile primorane da štede, da pozajmljuju ili da troše ušteđevinu.

Između 6% i 8% dece i mladih procenjuje da je materijalni položaj njihove porodice pogoršan tokom krize. **Preko 40% dece i mladih iz romske populacije smatra da je finansijska situacija njihovih porodica bila povoljnija pre početka pandemije.**

Mere vlade su uglavnom bile usmerene na opštu populaciju, pre svega sa ciljem održanja zaposlenosti i povećanja tražnje, kroz dodeljivanje jednokratnih davanja svim građanima. Porodice sa decom su tako dobile manje iznose pomoći u odnosu na porodice bez dece, imajući u vidu da su samo odrasli imali pravo na univerzalnu pomoć, a da je jedina druga pomoć bila dodeljena penzionerima. Za razliku od penzionera i korisnika NSP kojima je univerzalna jednokratna pomoć dodeljena po automatizmu, odrasli članovi iz porodica koje su korisnici dečijeg dodatka su morali da se prijavljuju, bez obzira na to što njihovi podaci postoje u informacionom sistemu i što postoje dokazi o njihovoj ugroženosti.

Veliki broj mera je bio usmeren na funkcionisanje domova za smeštaj i zaštitu korisnika i zaposlenih od pandemije. Lokalne samouprave su bile dužne da obezbede funkcionisanje usluge pomoć u kući, dok su dnevni boravci bili zatvoreni, a usluga LPD je nastavila da se pruža samo u pojedinim sredinama. Usluga personalne asistencije se uglavnom odvijala nesmetano, iako su na početku krize postojale teškoće da se obezbede dozvole za kretanje i za formalne i za neformalne pružaoce nege i pomoći.

Inovativne prakse pružalaca usluge dnevni boravak tokom vanrednog stanja pre svega su podrazumevale uspostavljanje komunikacija sa korisnicima i roditeljima/starateljima elektronskim putem i posredstvom različitih platformi, raznošenje didaktičkog materijala i testova i organizovanje boravka van prostorija ustanove.

Prilagođavanje usluge LPD je obezbeđeno kroz privremeno pružanje usluge u domu korisnika, uvođenje novih sadržaja, uspostavljanje informacione i psihosocijalne podrške za korisnike i neposredne pružaoce usluge (jedinствени info centar).

Crveni krst je u saradnji sa Društvom psihologa Srbije organizovao pružanje psihosocijalne podrške putem telefona, SMS servisa i putem platforme „Razgovarajmo“.

Veliki broj inovacija je ugrađen u unapređene usluge za porodice sa decom, a inicijative su nastavljene i nakon završetka vanrednog stanja izazvanog pandemijom virusa Covid-19.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SOCIJALNE ZAŠTITE PORODICA SA DECOM U KRIZNIM SITUACIJAMA

Preporuke za unapređenje socijalne zaštite porodica sa decom u kriznim situacijama su odvojeno prikazane za nacionalni i za lokalni nivo. Prilikom formulisanja preporuka uvaženi su predlozi izneti na skupovima razmene iskustava dobre prakse.

Opšte preporuke u domenu socijalne i dečije zaštite

- > Izrada Strategije za postupanje u kriznim situacijama, sa posebnim fokusom na pojedine grupe kao što su beskućnici i stanovnici romskih naselja.
- > Izrada lokalnih planova za postupanje u kriznim situacijama uz preciziranje:
 - Uloge dodatnih lokalnih resursa kao što su kancelarije za mlade, Timovi za inkluziju Roma i nevladine organizacije, zdravstvene medijatorke, IRK;
 - Efikasnih načina za dodeljivanje dozvola za kretanje po potrebi;
 - Procedura i mehanizama za proveru i obuku volontera;
 - Mera za osnaživanje i izgradnju kapaciteta štabova za vanredne situacije.
- > Unapređenje vodosnabdevanja u romskim naseljima kako bi se lakše prebrodila krizna vremena.
- > Automatsko aktiviranje namenskih transfera za inovativne usluge/programe po skraćenoj proceduri u vreme krize.
- > Definisane pristupa informacijama na nacionalnom nivou od strane JLS radi identifikacije ugroženih u vreme krize.
- > Unapređenje međusektorske saradnje – definisanje protokola, a po potrebi i standardnih operativnih procedura za postupanje kako bi se jasno i precizno definisale uloge i nadležnosti (ko, šta, kada i kako) na nacionalnom i na lokalnom nivou (na primer, kroz odluke JLS).
- > Edukacija profesionalaca za rad sa novih tehnologijama na svim nivoima.
- > Osmišljavanje posebne podrške za korisnike koji su finansijski nedovoljno pismeni i koji ne mogu da koriste nove tehnologije na svim nivoima.
- > Unapređenje terenskog rada i *outreach* aktivnosti radi brze identifikacije ugroženih na lokalnom nivou.
- > Unapređenje instrumenata za mapiranje potreba i redovno sprovođenje mapiranja na lokalnom nivou.

Preporuke u oblasti novčanih davanja

Nacionalni nivo

- > Uvođenje digitalnih instrumenata plaćanja poput *prepaid* platnih kartica, mobilnih transfera (mobilni tokeni, mobilni vaučeri i mobilni novac) i elektronskih vaučera.
- > Izmene Zakona o socijalnoj zaštiti i Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom kojima se obezbeđuje proširivanje relevantnih programa u vreme krize:
 - Automatsko *produženje prava* za postojeće korisnike uz precizno definisanje procedura.
 - Automatsko povećanje iznosa pomoći *postojećim korisnicima* novčane socijalne pomoći i dečijeg dodatka.
 - Proširenje prava na *nove korisnike* programa novčane socijalne pomoći i/ili dečijeg dodatka tokom kriznog perioda bez dodatne provere materijalnog stanja (domaćinstva sa statusom energetski ugroženog kupca, podnosioci zahteva za NSP ili DD, višegodišnji korisnici koji su izgubili pravo, porodica sa decom koje žive u neuslovnim romskim naseljima (*area-based* targetiranje) uključivanjem u program dečijeg dodatka bez provere materijalnog stanja...)³⁴.

Lokalni nivo

- > Izmene lokalnih *odluka o socijalnoj i dečijoj zaštiti* kojima se omogućava širenje programa jednokratne novčane pomoći u skladu sa budžetskim mogućnostima na unapred definisane grupe korisnika (na primer, porodice sa velikim brojem dece ili porodice sa decom u podstandardnim romskim naseljima).
- > Priprema pojednostavljenih procedura za ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu pomoć.
- > Obezbeđenje podrške za popunjavanje zahteva i prikupljanje dokumentacije.
- > Uspostavljanje ili unapređenje *informisanja* korisnika o njihovim pravima, uz preciziranje postupanja tokom krize i u uslovima povećanog obima posla (uključujući korišćenje društvenih mreža, ali i televizijskih i radio programa).

³⁴ Širu listu primera videti u Matković, G. (2020) Social Safety Nets in Times of the Covid-19 Crisis–Serbia. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/en/social-safety-nets-in-times-of-the-covid-19-crisis-2/>

Preporuke u oblasti usluga socijalne zaštite

Nacionalni nivo

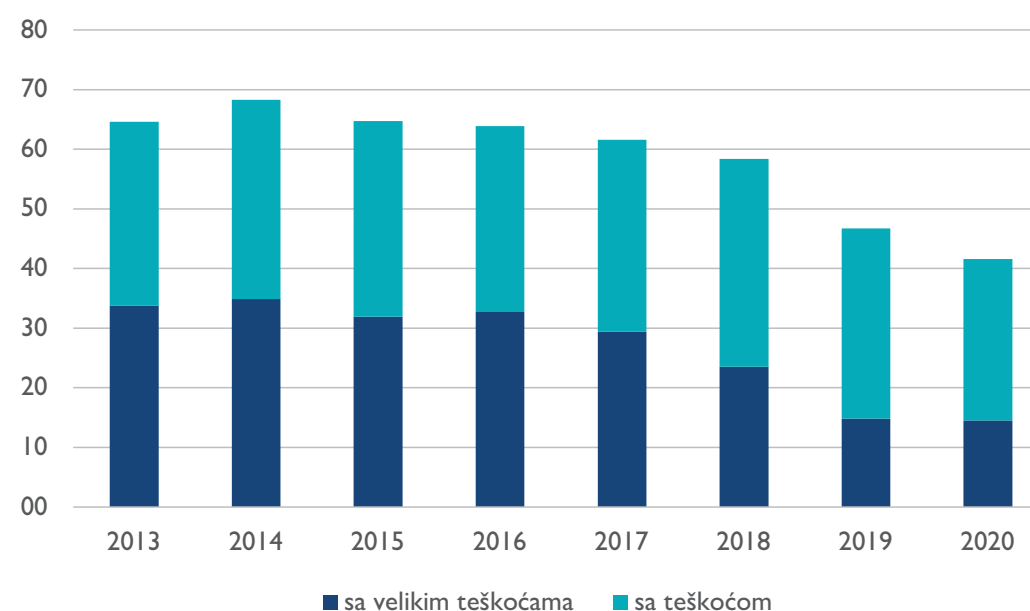
- > Preispitivanje standarda za usluge socijalne zaštite kako bi se obezbedila njihova veća fleksibilnost u vreme krize (na primer, višesmerni rad negovateljica-domaćica, organizovanje aktivnosti na otvorenom u dnevnom boravku, uključivanje onlajn komponenti u rad savetovališta...).
- > Ubrzanje i pojednostavljenje procesa licenciranja u normalnim okolnostima kako bi u vreme krize pružaoci usluga mogli nesmetano da funkcionišu.
- > Evaluacija usluge dodatne obrazovne podrške i posebno njene primenljivosti u vreme krize.
- > Evaluacija usluge socijalnih medijatora i eventualno uključivanje u sistem.
- > Organizovanje obuka za komunikaciju putem internet platformi i onlajn.

Lokalni nivo

- > Uspostavljanje kontinuirane saradnje u identifikaciji najugroženijih potencijalnih korisnika usluga, i to između CSR, Crvenog krsta, aktivista mesnih zajednica i nevladinih organizacija koje su angažovane u oblasti zaštite ranjivih grupa i siromašnih.
- > Priprema za uspostavljanje informacione i psihosocijalne podrške za korisnike i neposredne pružaoce usluge u vreme krize (jedinствени info centri za pojedine usluge).
- > Uvođenje redovne aktivnosti istraživanja potreba korisnika kako bi se obezbedilo brzo prilagođavanje lokalnih usluga u vreme krize.
- > Uključivanje u sve usluge komunikacije sa korisnicima i roditeljima/starateljima putem vajbera, skaja, mobilnih telefona, fejsbuka, imejla.
- > Priprema za efikasno zbrinjavanje beskućnika u vreme krize (na primer, prelazak na 24-časovno radno vreme skloništa za beskućnike; identifikacija prostora koji mogu da se po potrebi prenamene u skloništa i sl.).

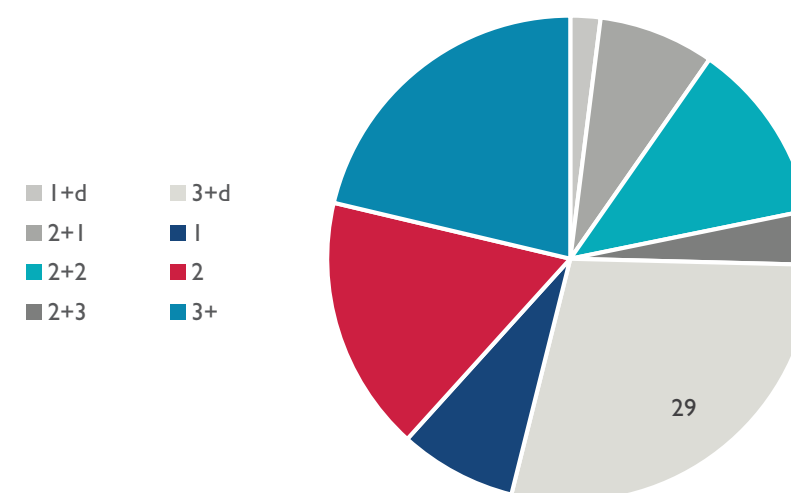
ANEKS

Grafikon 1. Mogućnost domaćinstva da sastavi kraj s krajem, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_md09]

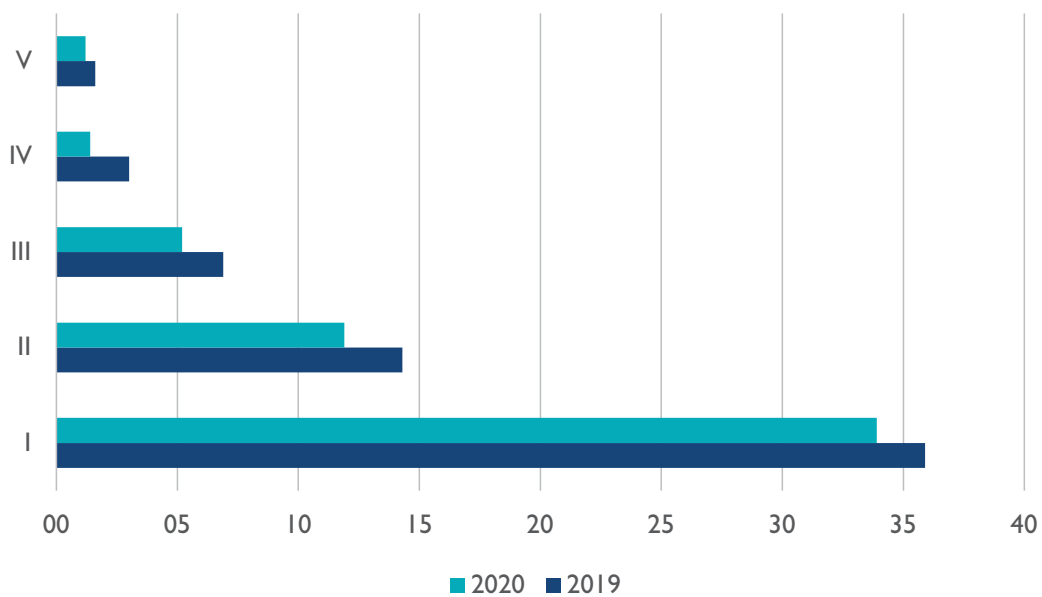
Grafikon 2. Struktura stanovništva prema domaćinstvu u kojem žive, 2020.

Izvor: Eurostat baza podataka [ilc_lvps02],

Napomena: Prva cifra u legendi označava broj odraslih, a druga broj dece. U slučaju kada broj dece nije specificiran, korišćena je oznaka d.

Grafikon 3. Izrazita materijalna deprivacija po kvintilima, pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom, 2019. i 2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mddd13]